

КАК И ЗАЩО 19 ФЕВРУАРИ / 3 МАРТ СТАНА ОФИЦИАЛЕН И НАЦИОНАЛЕН ПРАЗНИК НА БЪЛГАРИЯ?

Петко Ст. Петков

HOW AND WHY 19 FEBRUARY / 3 MARCH BECOME AN OFFICIAL AND NATIONAL HOLIDAY OF BULGARIA?

Petko St. Petkov

Abstract: *On the basis of official documents of the Bulgarian state from 1879 to the present day, this study analyzes the inclusion and presence of 19 February / 3 March in the official holiday calendar. Notwithstanding the designation with which 3 March has been celebrated over the years, this memorable day is almost invariably present in the festive calendar of the Third Bulgarian State. Even at times when it was not an official holiday, it has not been completely neglected and ignored, such as 22 September – the day on which Bulgaria’s independence was declared. This is largely due to the early and deep-rooted suggestion and delusion that a preliminary peace treaty between Russia and the Ottoman Empire, signed in San Stefano on 19 February / 3 March 1878, was the true end of the Russo-Turkish War and the beginning of the new Bulgarian state. This is not historically true, but it is accepted almost uncritically. This official and national holiday has never been determined as a result of public debate or through competent expert opinions. As a memorial day, 3 March does not fit the purpose assigned to it – to be a national holiday, i.e. a common Bulgarian day, to gather and unite, to inspire Bulgarian national pride and greatness.*

Keywords: *Bulgarian state; official holidays; national holiday; 19 February / 3 March.*

До създаването на Третата българска държава българското общество споделя предимно традиционни и църковни празници. Със статут на общобългарски празник, придобил широка обществена популярност, се ползва денят на светите братя Кирил и Методий – 11 май (честван от 1851 г.). При липсата на българска държава няма как някой от честваните празнични дни да има статут на официален. Едва след създаването на Екзархията през 1870 г., която е своеобразна българска протодържава [Петков, П. Ст. 2012, с. 10–20], дните, свързани с нейното учредяване, се възприемат като официални паметни дни.

Макар да има сведения, че още през 1879 г., т.е. в периода на временното руско окупационно управление, 19 февруари се чества като празник, първият официален акт, регламентиращ празниците в новата българска държава, е Указ № 5 от 9 януари 1880 г. на княз Александър I, приподписан от военния министър ген. П. Паренсов, включващ „разписание на празниците и високо-тържест-

вените дни, в които войската и военно-учебните заведения се освобождават от занятия“. В него 19 февруари е обявен за ден на „възшествието на престола на император Александър II и заключение (склучване) на Санстефанския мир“ [Държавен вестник, бр. 22, 19 ян. 1880].

При първото управление на Либералната партия Министерският съвет, председателстван от Драган Цанков, в заседанието си на 25 юли 1880 г. с Решение № 213 определя „неприсъствените дни за всичките правителствени учреждения“. 19 февруари отново е в този списък като ден на „възшествието на престола на император Александър II и заключение на Санстефанския мир“ [Държавен вестник, бр. 62, 6 авг. 1880].

По време на първия авторитарен експеримент, известен като „режим на пълномощията“, с Указ № 766 от 27 октомври 1882 г. княз Александър I утвърждава приетия от Държавния съвет на 12 октомври 1882 г. „Списък на неприсъствените дни в Българското княжество“ – общо 20 за годината без неделите, Великден и Коледа. Тук вече 19 февруари е представен не като ден на възкачване на император Александър II на престола, а само като дата на подписването на Санстефанския договор, защото Александър II вече е покойник и има нов руски монарх. Добавен е 1 март като ден на мъченическата смърт на Царя-Освободител [Държавен вестник, бр. 130, 13 ноем. 1882].

С Указ № 78 от 31 декември 1887 г. княз Фердинанд I утвърждава одобрения от Министерския съвет „Списък на неприсъствените дни в България“. Те са 24 без неделите, Великден и Рождество Христово. За първи път 19 февруари е записан като ден на „Освобождението на България“ [Държавен вестник, бр. 4, 12 ян. 1888].

През 1900 г. е приет първият Закон за празничните дни в Княжеството, утвърден съгласно Конституцията с указ на княза от 31 януари 1900 г. По това време все още не съществува официално определение за празник, а по подразбиране се приема, че това е неработен или „неприсъствен“ ден. В календара на празничните дни остават 19 февруари като ден на „освобождението на България“, 11 май като ден за почит към „Св. Кирил и Методий“, както и дните, свързани с особата на княз Фердинанд. За първи път е включена датата 6 септември като ден за честване „Съединението на Северна и Южна България“ [Държавен вестник, бр. 35, 16 февр. 1900]. Текстът на закона показва, че предложението на няколко народни представители за обявяване за празници на дните 20 април 1876 г. (избухването на Априлското въстание), 11 август 1877 г. (защитата на Шипка и „Свети Никола“) и 8 ноември 1885 г. (победата във войната със Сърбия) не е прието.

С Указ № 4 от 07 февруари 1911 г. монархът утвърждава приетия от XIV ОНС Закон за празниците и неделната почивка, прилаган до и след 1944 г. За първи път в този текст се прави опит да се дефинира понятието „празник“, макар и твърде кратко и несполучливо. Според чл. 1 от закона „празници в България са всички неделни дни, както и следните господски, светителски и официални дни“ (следва списък на празничните дни). В чл. 9 се уточнява, че

„господските празници“ са първият ден на Рождество Христово, първият ден на Възкресение Христово, първият ден на Възнесение, първият ден от „празниците на същедствието на Св. Дух“. Светителски дни са Нова година (1 януари) и Св. Кирил и Методий (11 май). А за „официални дни“ се обявяват 19 февруари („Освобождението на България“), 2 август („възшествието на Н. В. Царя на българския престол“) и 22 септември. Последната дата – денят на обявяването на независимостта – за първи път е включена в празничния календар [**Държавен вестник**, бр. 36, 17 февр. 1911].

Следователно в периода до войните 1912–1918 г. в българската държава няма само един водещ официален празник, няма и национален. 19 февруари – Денят на възшествието на престола на царя-освободител Александър II и дата на подписването на Санстефанския предварителен мир – е сред няколкото „официални дни“ (заедно с празниците, свързани с монарха), които са най-много почитани.

През 1916 г. в България официално се въвежда Григорианският календар. В чл. 5 от издадения за целта царски указ се уточнява: „Държавните и народните празници, както и ония на Царския Дом се празнуват както следва: а) Рожденият ден на Негово Царско Височество Престононаследника – на 30 януари, б) Тезоименният ден на Нейно Величество Царицата – на 21 февруари, в) Рожденият ден на Негово Величество Царя – на 27 февруари, г) Възшествието на Негово Величество Царя – на 14 август, и д) Ден на победите – на 27 ноември“. Следващият чл. 6. задължава Министерския съвет да издаде правилник, който след като се утвърди с царски указ, „ще обясни подробностите по прилагането на настоящия закон“ [**Държавен вестник**, бр. 65, 21 март 1916].

В периода между двете световни войни няма съществени промени в официалния списък с неприсъствените дни. Така напр. в ежегодно издавания календар с празничните дати за 1932 г. 3 март е отбелязан с традиционното „Освобождението на България“ [**Календарче 1932**, 1932]. Министерството на външните работи и изповеданията, на което е поверена координиращата функция в тази специфична дейност, продължава да информира гражданите като издава окръжно, в което се уточняват празничните дни за текущата година. В Окръжно № 1429–70–V от 9 февруари 1933 г. на МВРИ до всички държавни институции в Царството празничните дни за 1933 г. са основно посочените в Закона за празниците и неделната почивка от 1911 г. с малки изменения и допълнения: 3 октомври – денят на възшествието на престола на цар Борис III, е допълнен с многозначителното „Независимостта на България“. Вероятно за първи, но не за последен път през XX в. държавната власт нарушава календарната хронология заради конкретна целесъобразност. В този случай честването на Независимостта, което по новия стил се пада на 5 октомври, е изместено с два дни напред, за да съвпадне с друг паметен ден за монарха [**Държавен вестник**, бр. 257, 15 февр. 1933].

Присъствието на 3 март с традиционното обозначение „Освобождението на България“ остава и в календара за 1934 г., но през 1935 г. настъпва, ма-

кар и еднократна, промяна. В Окръжно № 2101–48–V на МВРИ до всички министерства, дирекции и областните управители се постановява кои дни са „празнични и неприсъствени“, „освен неделните дни и официалните празници, които се падат в неделни дни“. След 30 януари 1935 г. – рождения ден на цар Борис III – в празничния календар следва 26 април – Велики петък, т.е. 3 март през 1935 г. е пропуснат. Но Независимостта на България продължава да се чества неточно на 3 октомври, за да съвпадне с „възшествието на престола на Негово Величество Царя“. А 1 ноември – Ден на народните будители – е дублиран с имения ден на Нейно величество царица Йоана [**Държавен вестник**, бр. 6, 10 ян. 1935].

В Окръжно № 2240–48–V на МВРИ до всички министерства, дирекции и областните управители за следващата 1936 г. 3 март (тогава вторник) отново е включен в календара с обозначението „Освобождението на България“, но пък липсва Денят на народните будители – 1 ноември [**Държавен вестник**, бр. 271, 2 дек. 1935]. В традиционното „Календарче“ за същата година 1 ноември присъства като Ден на народните будители с многозначителната добавка на стария стил (19 октомври), напомняща че това всъщност е денят за почит към небесния покровител на България св. Иван Рилски [**Календарче 1936**, 1935]. През 1937 г. напълно се възстановява старото положение. Според Окръжно № 2096–50–V на МВРИ в календара присъстват и Трети март, и Първи ноември [**Държавен вестник**, бр. 286, 16 дек. 1936]. Така е и през следващите няколко години [**Държавен вестник**, бр. 210, 24 септ. 1937; **Държавен вестник**, бр. 200, 9 септ. 1938; **Календарче 1941**, 1941, с. 57–58].

След настъпилите в средата на 40-те години на миналия век преобразования в българското общество, промени настъпват и в празничната система. По-малко от година след поредния държавен преврат през 1944 г. с Постановление № 6 на Министерския съвет от 31 август 1945 г. датата 9 септември се обявява за „ден на свободата, официален празник и неприсъствен ден за всички служби, учреждения, заведения и лица“ [**Държавен вестник**, бр. 208, 7 септ. 1945]. Законът за празниците и неделната почивка от 1911 не е отменен, но на 3 март като един от основните „официални дни“ до 1944 г., символизиращ „освобождението на България“, вече не се отдава същото значение. Той е, така да се каже, изместен от 9 септември, наложен като символна дата на новото „освобождение“, но този път от СССР, а не от царска Русия. По същото време, отново през 1945 г. новите управници въвеждат още един празник. С Указ № 99 от 29 април 1945 г. регентите В. Ганев, Цв. Бобошевски и Т. Павлов утвърждават Наредба-закон, приета от правителството и приподписана от министър-председателя К. Георгиев, за обявяване на Първи май за „народен празник на труда – умствен и физически“. Постановява се този нов празник „да се празнува по градове и села в цялата страна“ [**Държавен вестник**, бр. 102, 3 май 1945]. Забележителен е статутът на новия празник. За разлика от всички досегашни, определяни най-често като официални или просто „неприсъствени дни“, Първи май е с ново качество – не точно национален, доколкото новата

господстваща идеология ратува за интернационално „братство между трудещите се“, а „народен“, т.е. дори малко повече от официален или поне толкова важен, колкото основният нов официален празник 9 септември.

До края на 40-те години на ХХ в. Трети март напълно отпада от официалния празничен календар и през 1950 г. за първи път не е включен в неприсъствените дни [Ангелова, В. 2011]. Но като паметен ден, свързан с успешния край на Руско-турската война от 1877–1878 г., той продължава да се радва на известно обществено внимание и почит. На този ден например става официалното и тържествено приемане на т.нар. чавдарчета и връзването на сините им връзки.

По силата на настъпилите политически промени в България и обявяването ѝ за република на 15 септември 1946 г. отпадат редица празници, свързани с монархическия институт като рождения ден на престолонаследника Симеон II, имения ден на царицата и пр. Новата власт ограничава и църковните празници и всячески се стреми да ги премахне от официалния празничен календар, въпреки че Законът за празниците и неделната почивка от 1911 г. все още не е отменен.

Традицията празничните дни да се определят конкретно за всяка година продължава и през 50-те години, като същевременно са въведени и нови празници. С постановление на Министерския съвет № 26 от 12 януари 1951 г. се определят следните неприсъствени дни през годината: „1 януари – Нова година, 1 и 2 май – Празник на труда, 24 май – Кирил и Методий, 9 и 10 септември – Ден на свободата, 7 ноември – Годишнината от ВОСР (Великата октомврийска социалистическа революция в Русия), 5 декември – Ден на Димитровската конституция“ [ИПНС, бр. 9, 30 ян. 1951]. Замяната на монархията с република през 1946 г. води до отпадането на всички празнични дни, свързани с монархическия институт. С налагането на тоталитарния режим и новата комунистическа идеология се премахват религиозните празници от официалния календар на страната, а също и християнските и свързаните с монархията наименования на обекти. През 1951 г. с Указ на Президиума на Народното събрание № 557 от 17 ноември 1951 г. тогавашната власт преименува славния старопланински връх „Свети Никола“ на „Столетов връх“ [Държавен вестник, бр. 94, 23 ноем. 1951]. Както се вижда от текста на указа, със същия държавен акт са променени имената и на други обекти (най-вече селища), които създават религиозни или монархически асоциации: село Черковна, Търговищко, се преименува на Дъбрава; село Княжево, Тервелско – на Средище; село Попово, Новозагорско – на Каменово; село Калугерово, Новозагорско – на Графитово; село Владиково, Асеновградско – на Студенец; село Господарево, Грудовско – на Светлина [ЦДА, ф. 117, оп. 2с, а. е. 62, л. 104–105; Петков, П. Ст. 2018, с. 7, 34].

Монархическото съдържание на датата 19 февруари/ 3 март вероятно е причината и този ден да отпадне от официалния празничен календар след обявяването на България за „народна република“. От началото на 50-те до края на 80-те години на миналия век Трети март отсъства от празничния списък в

Кодекса на труда, където се описват неприсъствените дни [**Кодекс на труда**, 1953, с. 80-81; **Кодекс на труда**, 1986, с. 70].

На 12 април 1978 г. Държавният съвет приема „Основни насоки за развитие и усъвършенстване на празнично-обредната система в Народна република България“ [**Държавен вестник**, бр. 42, 30 май 1978]. Документът разграничава празниците в две групи: национални и международни. Към първата принадлежат: 9 септември – Денят на свободата и социалистическата революция в България; 24 май – Денят на славянската писменост и на българската просвета и култура; 2 юни – Ден на падналите в борбата против османското робство, капитализма, фашизма и Отечествената война; 3 март – Денят на освобождението от османско иго; Нова година. В новото решение има някои различия с утвърдените вече празници. Трети март още не е със статут на официален празник, но се отбелязва с различни тържества извън работно време или в рамките на работния ден. Същото се отнася и за 7 ноември, 9 май и 8 март. Основното предназначение на решението е свързано по-скоро с утвърждаване на официалната идеология и пропагандирането ѝ чрез празниците. На БАН се възлага да състави национален празничен календар и в съответствие с него – примерен селищен календар. Тези нововъведения оставят трайни следи в българската празнично-обредна система, която действа в този си вид до края на 80-те години на ХХ в.

В приетия през 1986 г. нов Кодекс на труда за разлика от предходния от 1953 г. в раздел III „Почивки“ (чл. 154, ал. 1) са определени постоянните официални празници: 1 януари, 1 и 2 май, 24 май, 9 и 10 септември. Във втората алинея на същия 154 член на Министерския съвет се предоставя правото да обявява еднократно и други дни за официални празници, за честване на определени професии, за оказване на признателност, както и да размества почивните дни през годината [**Държавен вестник**, бр. 26, 1 април 1986]. На това основание през 1988 г. с Указ на Държавния съвет № 27 е направено допълнение в ал. 1 на чл. 154 от Кодекса на труда. Към официалните празници е добавен и Трети март, обявен като „Ден на освобождението на България от турско робство“ [**Държавен вестник**, бр. 6, 22 ян. 1988]. Промяната е свързана с развитието на т. нар. „възродителен процес“ в България през 1988–1989 г., но има и по-дълбоки идеологически корени. По този начин властта изразява едновременно негативното си отношение към османското владичество в българските земи, но и категорично заявява официалната си признателност към Русия като „освободител“ на българите от чуждото иго.

Пропагандираният още през 70-те години ограничен национализъм или етнически мистицизъм [**Воденичаров, П.** 2004], задължително съчетан с постоянно изтъкваната многократно освободителна роля на Русия/СССР, достига връх в края на 80-те години и апотеозно се проявява в началото на 1990 г. Само две години след включването му в списъка на официалните празници, с Указ № 236 от 27 февруари 1990 г. Държавният съвет на Народна република България по силата на действащата и след 10 ноември 1989 г. Конституция

от 1971 г. без никакво обществено обсъждане решава и налага Трети март за национален празник [**Държавен вестник**, бр. 18, 2 март 1990]. Този акт е само едно от многото фактически потвърждения, че наложената през последните три десетилетия представа за 10 ноември 1989 г. като етапна граница в най-новата история на България е пресилена и недостатъчно научно аргументирана, дори само заради това, че на този ден на пленум на Централния комитет на управляващата БКП се сменя единствено генералния секретар на партията и председател на Държавния съвет с друг член на Политбюро, чиято кандидатура предварително е съгласувана със съветското ръководство. На 10 ноември 1989 г. не започва революция, нито държавен преврат, не е сменена икономическата система, нито е променен типа на държавното управление. В следващите няколко месеца продължава да се прилага Конституцията на Народна република България, продължава фактически да управлява БКП. Започналите контролирани промени са по-скоро формални, създаващи впечатление, че управляващите действително споделят властта със създадената след Десети ноември 1989 г. легална опозиция. Едва след решението на Държавния съвет от 27 февруари 1990 г. за създаването за първи път в историята на Третата българска държава на „национален празник“, на 5 март за същото гласува и Народното събрание, председателствано от Станко Тодоров [**Държавен вестник**, бр. 22, 16 март 1990]. А след това е променен и Кодексът на труда. Със закон, приет на 30 март 1990 г. от Деветото народно събрание, към ал. 1 на 154 член като официални празници са добавени 25 декември – Коледа, както и Великден. В празничния календар остават 1 май като Ден на труда и международната работническа солидарност и 9 септември – все още официално определян като „Ден на свободата“, като за тях е предвиден само по един неработен ден. Трети март е вписан в празничния календар като „Ден на освобождението на България от османско иго – национален празник“ [**Държавен вестник**, бр. 30, 13 април 1990].

През последните години у нас няма промени в установения официален празничен календар. Според Кодекса на труда (чл. 154, ал. 1) „официални празници са: 1 януари – Нова година; 3 март – Ден на Освобождението на България от османско иго – национален празник; 1 май – Ден на труда и на международната работническа солидарност; 6 май – Гергьовден, Ден на храбростта и Българската армия; 24 май – Ден на българската просвета и култура и на славянската писменост; 6 септември – Ден на Съединението; 22 септември – Ден на Независимостта на България; 1 ноември – Ден на народните будители – неприсъствен за всички учебни заведения; 24 декември – Бъдни вечер; 25 и 26 декември – Рождество Христово; Велики петък, Велика събота и Великден – неделя и понеделник, които в съответната година са определени за празнуването му“ [**Кодекс на труда**, 2011, с. 74–75; **Народно събрание**, 2018].

С изключение на някои отделни публикации, в научната литература няма специален интерес или целенасочено организирана дискусия по темата за формирането на аргументирана от гледище на българските национал-

ни интереси система от официални и национални празници [Петков, П. Ст. 2005]. Затова и невинаги е ясно какви ценности и национални постижения почитаме, отбелязвайки тържествено изброените дни; трудно е да се твърди със сигурност, че всички те са общобългарски [Петков, П. Ст. 2015, с. 6]. При това отдавна е констатирано, че редица важни исторически дати и събития все още остават извън списъка на обявените за „официални“ празници. Такива са напр.: 27 февруари – учредяването на Българската екзархия през 1870 г. – първата законнопризната общобългарска институция, с основание определяна в научната литература като българска протодържава [Петков, П. Ст. 2012, с. 10–20], 16 април – приемането на първата българска конституция в Търново през 1879 г., 17 април – изборът на първия български княз след възстановяването на българската държава през 1879 г., 20 април – избухването на най-голямото и най-успешното българско въстание за освобождение от османско иго през 1876 г. и много други [Петков, П. Ст. 2005; Петков, П. Ст. 2010; Петков, П. Ст. 2012а, с. 11]. Многократно е изтъквано и zlepоставящото българската държавност обстоятелство, че някои официални празници присъстват в календара с датите си по стария стил (6 септември, 22 септември), а други – според новия стил, въведен през 1916 г. и валиден все още (3 март, 24 май) [Петков, П. Ст. 2005; Петков, П. Ст. 2010а, с. 9].

На евентуалното възражение, че именно Трети март е символният „ден на победата“ във войната между Русия и Османската империя 1877–1878 г., следва да се отговори ясно и категорично: 1. Трети март не изразява българското участие в Освобождението, тъй както например 20 април (обявяването на Априлското въстание 1876 г.) или 11/23 август (стратегически важните сражения на върховете Шипка и „Свети Никола“ през 1877 г.), а не трябва да се забравя, че националният празник, пък и другите официални празници трябва да отразяват общоприети български ценности и български постижения, да са паметни дни, свързани с български исторически приноси; 2. Санстефанският договор не е първото валидно руско-турско споразумение, с което завършва Освободителната война. Точно месец преди това, на 19/31 януари 1878 г. в Одрин са подписани от официални руски и турски представители „Основи на мира“, предвиждащи създаването на Българско княжество върху всички земи, населени с българи, но не по-малко от териториите, определени от Цариградската конференция на Великите сили 1876 г. [Петков, П. Ст. 2018а, с. 8–19.]; 3. Санстефанският предварителен договор предвижда външна военна окупация на Българското княжество и откъсване от българското землище на вече признати за български територии, което го прави неподходящ за „национален“ празник (Как ли празнуват днес Трети март жителите на Смолянския край, след като според Санстефанския договор тази част от Родопите е оставена в Османската империя?).

Показателна е специфичната периодизация в честването на 19 февруари/3 март в Третата българска държава от 1879 г. до днес. Както стана ясно от изложението, за официален празник (неприсъствен ден) този паметен ден е

въведен от княз Александър I през 1880 г. с определението „ден на възшествието на престола на император Александър II и заключение (склучване) на Санстефанския мир“. Следователно, този празник, освен като символен ден на Освобождението, винаги е носел ярко монархическо съдържание, при това не абстрактно, а специално насочено като почит към руския император Александър II Освободител (известно е, че Н. П. Игнатиев нарочно отлага подписването на предварителния Санстефански договор за датата 19 февруари 1878 г., за да съвпадне то с годишнината от възкачването на престола на неговия работодател цар Александър II). По-късно от празника 19 февруари официално е снето описанието, че е ден и на възшествието на престола на руския император и той остава задълго само като „ден на Освобождението“, но това не променя споменатото ярко промонархическо символно значение на този ден, изразяващ и внушаващ признателност към руския цар-освободител. Със същото значение този паметен ден присъства и в Закона за празниците от 1911 г., като след въвеждането на Григорианския календар през 1916 г. вече се чества на 3 март вместо на 19 февруари. И така, Трети март с определението „ден на Освобождението на България“ остава като официален празник до средата на 40-те години на XX в., когато започва съществена промяна в празничния календар на идеологическа основа.

В продължение на почти четири десетилетия до 1988 г. Трети март не е официален празник, но това не значи, че тази паметна дата изобщо не е на почит (монархическото ѝ символно значение не се изтъква, макар да е известно, преекспонира се значението ѝ като „Освобождение“, като начало на нова България, освободена главно благодарение на Русия). По-скоро идеологизираното, преувеличено и шумно пропагандирано значение на новите празници Девети септември, Първи май и Седми ноември засенчва и изтласква на заден план Трети март. През 1978 г. е направен опит за непълното му възстановяване като един от „празниците с национално значение“ и „ден на освобождението от османско иго“, но за официален празник Трети март е обявен едва през 1988 г. със съществено различното обозначение „ден на освобождението на България от турско робство“, което вероятно е свързано с актуалните проблеми на деня и т.нар. „възродителен процес“¹. Същите комунистически власти,

---

¹ Като служител в Общинския съвет за духовно развитие в гр. Стара Загора си спомням как в навечерието на Трети март 1988 г. чакахме дни наред решението на Общинския комитет на БКП какъв текст да бъде изписан на стотиците транспаранти, които трябваше да се поставят на различни публични места в общината: „110 години Освобождение от османско иго“ или „110 години Освобождение от турско робство“. Несигурността идваше от противоречивата аргументация – при първия случай обозначението е исторически по-достоверно и научно защитимо, а и така се наричаше този паметен ден от 1978 г. насетне; вторият текст пък беше току-що въведен в официална употреба с изменението на Кодекса на труда от началото на 1988 г. Така че съвременните остри пререкания в медиите и в социалните мрежи между привържениците на исторически вярното „османско владичество“ и емоционално обвързаните с „турско робство“ не са продукт на т.нар. „преход“ след 1989 г., а изразяват стари и нерегу-

които реабилитират този ден през 1978 и 1988 г., през 1990 г. го обявяват и за национален празник с първото му определение от 1978 г. – „ден на освобождението на България от османско иго“. Така е и до днес.

Следователно, независимо от обозначението, с което Трети март се чества през годините, този паметен ден почти неизменно присъства в празничния календар на Третата българска държава и дори във времената, когато не е официален празник, той не е бил напълно пренебрегван и игнориран както например 22 септември – денят на обявяването на България за независимо царство. Това в значителна степен се дължи на отрано и дълбоко вкорененото в широки слоеве от българското общество внушение и заблуждение, че именно подписаният на 19 февруари / 3 март (1878 г.) предварителен мирен договор между Русия и Османската империя е истинският край на Руско-турската война и начало на новата българска държава, което не е исторически вярно, но се приема почти безкритично. Така че и през последните три десетилетия нова, модерна и „демократична“ България има за национален празник един безспорно важен паметен ден, който обаче в по-голяма степен има символно значение за руската монархия и лично за император Александър II, както и за неговата воля и роля за освобождението на България от османско владичество, отколкото за собствено българската борба за освобождение и създаване на национална независима държава, какъвто е възрожденският български идеал. Този официален и национален празник никога не е определян в резултат от обществени дебати, камо ли след компетентни експертни становища. Той лесно може и се използва за разгаряне на националистически и други идеологически страсти, а напоследък ясно личи, че чрез отстояването на неговата преувеличена значимост мисленето и публичното говорене за него се превръща в нова, ярка разделителна линия в съвременното българско общество, т.е. този паметен ден не отговаря на предназначението, с което е натоварен – да бъде национален празник, сиреч общобългарски ден, който да събира и обединява, да внушава българска национална гордост и величие.

Издигането на 3 март в ранг на национален празник, какъвто до 1990 г. в България не е имало, натоварва допълнително тази историческа дата със сакрално значение. Вследствие от това дори научно обоснованото критично говорене за събитието, което тя изразява, се приема от широки и недостатъчно осведомени кръгове от обществото като кощунствено и предателско спрямо едно въобразено и целенасочено внушавано десетилетия наред изкривено разбиране за патриотизма като избор на най-подходящ външнополитически закрилник и „освободител“. Става дума за комплекс, който не бих определил като национален, защото не е всеобхватен. Преодоляването му, когато се намери политическа воля за това, може да стане по пътя на диалога и откритото, аргументирано обсъждане на този важен проблем. При това широката общест-

---

лирани (в голяма степен дори съзнателно стимулирани) вътрешнобългарски противоречия, целящи да поддържат една постоянна разделителна линия, свързана най-общо със смисъла и значението на Трети март.

вена дискусия и многото лични мнения, които и сега съществуват и често се обясняват с капризното „ние вече сме свикнали с 3 март“ или „не ми харесва да сменяме 3 март с друг национален празник“, трябва непременно да бъдат регулирани от научната оценка на специалистите. Така държавата и обществото ще покажат и докажат, че уважават науката История, а не я смятат за прислужница на всяка власт или неизчерпаем източник на „аргументи и доказателства“ за актуални политически целесъобразности.

ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES

Архивни източници и периодичен печат / Archival sources and Periodicals

ЦДА, фонд 117 – Централен държавен архив, фонд 117. [Tsentralen darzhaven arhiv, fond 117]

Публикации / Publications

Календарче 1932 – Календарче 1932. София: Печатница „Македония“, 1932. [Kalendarche 1932. Sofia: Pechatnitsa „Makedonia“, 1932.]

Календарче 1936 година – Календарче 1936 година. София: Дружество „Тъмнина“, 1935. [Kalendarche 1936 godina. Sofia: Druzhestvo „Tamnina“, 1935.]

Календарче 1941 – Календарче за 1941 година. София: Придворна книжарница „Ив. Б. Касъров“, 1941. [Kalendarche za 1941 godina. Sofia: Pridvorna knizharnitsa „Iv. B. Kasarov“, 1941.]

Кодекс на труда 1953 – Кодекс на труда. Анотиран с издадените във връзка с приложението му укази, постановления, разпореждания, правилници, наредби, заповеди и инструкции. София, 1953. [Kodeks na truda. Anotiran s izdadenite vav vrazka s prilozhenieto mu ukazi, postanovleniya, razporezhdania, pravilnitsi, naredbi, zapovedi i instruktsii. Sofia, 1953.]

Кодекс на труда 1986. – Кодекс на труда. София, 1986. [Kodeks na truda. Sofia, 1986.]

Кодекс на труда 2011 – Кодекс на труда. София, 2011. [Kodeks na truda. Sofia, 2011.]

Петков, П. Ст. 2010а – П. Ст. Петков. Държавата трябва да внесе ред в националните празници. Интервю на Алекс Боева. – Старозагорски новини (Ст. Загора), № 63, 31 март 2010, 9. [P. St. Petkov. Darzhavata tryabva da vnese red v natsionalnite praznitsi. Intervyu na Aleks Boeva. – Starozagorski novini (St. Zagora), № 63, 31 mart 2010, 9.]

Петков, П. Ст. 2012 – П. Ст. Петков. Българската православна църква и държавната власт в Княжество/Царство България 1878–1912 г. (Институционални отношения). В. Търново: Фабер, 2012. [P. St. Petkov. Balgarskata pravoslavna tsarkva i darzhavnata vlast v Knyazhestvo/Tsarstvo Balgaria 1878–1912 g. (Institutsionalni otnoshenia). V. Tarnovo: Faber, 2012.]

Петков, П. Ст. 2012а – П. Ст. Петков. [Двадесет и четвърти] 24 май – национален празник на България? Това предлага доц. Петко Петков от Великотърновския университет. – Старозагорски новини (Ст. Загора), № 46, 6 март 2012, с. 11. [P. St. Petkov. [Dvadeset i chetvarti] 24 may – natsionalen praznik na Balgariya? Tova predlaga dots. Petko Petkov ot Velikotarnovskiya universitet. – Starozagorski novini (St. Zagora), № 46, 6 mart 2012, s. 11.]

Петков, П. Ст. 2018 – П. Ст. Петков. Книга за върховете „Свети Никола“ и Шипка. София: Български бестселър, 2018. [P. St. Petkov. Kniga za varhovete „Sveti Nikola“ i Shipka. Sofia: Balgarski bestselar, 2018.]

Петков, П. Ст. 2018a – П. Ст. Петков. „Основите на мира“ от 19/31 януари 1878 г. – първото руско-турско споразумение за създаване на българска държава (или защо Санстефанският прелиминарен договор не е началото на нова България). – История, № 1, год. XXVI, 2018, 8–19. [P. St. Petkov. „Osnovite na mira“ ot 19/31 yanuari 1878 g. – parvoto ruskotursko sporazumenie za sazdavane na balgarska darzhava (ili zashto Sanstefanskiyat preliminaren dogovor ne e nachaloto na nova Balgariya). – Istoria, № 1, god. XXVI, 2018, 8–19.]

Интернет базирани източници/Internet Sources

Ангелова, В. 2011 – В. Ангелова. Трети март – някога и днес. Приливи: Блогът на библиотекаря, 3 март 2011 <<http://prilivi.eu/2011/03/3march/>> (25.05.2016), достъпен ноември 2019 г. [V. Angelova. Treti mart – nyakoga i dnes. Prilivi: Blogat na bibliotekarya, 3 mart 2011 <<http://prilivi.eu/2011/03/3march/>> (25.05.2016), dostapen noemvri 2019 g.]

Воденичаров, П. 2004 – П. Воденичаров. България през 70-те години – национализъм, модернизация, еманципация? (Критически дискурсен анализ на тоталитарните политики на паметта). – Електронно издателство LiterNet, Култура и критика. Ч. IV: Идеологията – начин на употреба. <https://litenet.bg/publish11/p_vodenicharov/70-te.htm> (12.09.2004), достъпен ноември 2019 г. [P. Vodenicharov. Balgariya prez 70-te godini – natsionalizam, modernizatsiya, emantsipatsiya? (Kriticheski diskursen analiz na totalitarnite politiki na pametta). – Elektronno izdatelstvo LiterNet, Kultura i kritika. Ch. IV: Ideologiyata – nachin na upotreba. <https://litenet.bg/publish11/p_vodenicharov/70-te.htm> (12.09.2004), dostapen noemvri 2019 g.]

Народно събрание 2018 – Народно събрание на Република България. Български официални празници. – <<https://www.parliament.bg/bg/24>>, достъпен ноември 2019 г. [Narodno sabranie na Republika Bulgaria. Balgarski ofitsialni praznitsi. – <<https://www.parliament.bg/bg/24>>, dostapen noemvri 2019 g.]

Петков, П. Ст. 2005 – П. Ст. Петков. Българските национални празници и българският национален идеал. // Електронно списание LiterNet, 17.11.2005, № 11 (72) <http://litenet.bg/publish11/petko_petkov/bylgarskite.htm> (17.11.2005), достъпен ноември 2019 г. [P. St. Petkov. Balgarskite natsionalni praznitsi i balgarskiyat natsionalen ideal. // Elektronno spisanie LiterNet, 17.11.2005, № 11 (72) <http://litenet.bg/publish11/petko_petkov/bylgarskite.htm> (17.11.2005), dostapen noemvri 2019 g.]

Петков, П. Ст. 2010 – П. Ст. Петков. [Шестнадесети] 16 април да стане един от официалните български празници предлага зам.-ректорът на ВТУ доц. д-р Петко Ст. Петков. – Общинско радио Велико Търново <http://arhiv.radiovelikotarnovo.com/news/343.html?fbclid=IwAR37LI_EgrXrBY-M9JfmqoRhiEvUVg2O5ohT1EDAiKDJPDFo9wvVdZ74ho> 16.04.2010, достъпен ноември 2019 г. [P. St. Petkov. [Shestnadeseti] 16 april da stane edin ot ofitsialnite balgarski praznitsi predlaga zam.-rektorat na VTU dots. d-r Petko St. Petkov. – Obshtinsko radio Veliko Tarnovo <http://arhiv.radiovelikotarnovo.com/news/343.html?fbclid=IwAR37LI_EgrXrBY-M9JfmqoRhiEvUVg2O5ohT1EDAiKDJPDFo9wvVdZ74ho> 16.04.2010, dostapen noemvri 2019 g.]

Петков, П. Ст. 2015 – П. Ст. Петков. „Не е ясно точно какви ценности и национални постижения почитаме, отбелязвайки тържествено 3 март“. – Янтра днес, бр. 40, 27 февруари – 1 март 2015, с. 6. <<https://www.dnesbg.com/obshtestvo/istorikat->

prof-petko-st-petkov-zamestnik-ректор-na-vtu-vne-e-yasno-totchno-kakvi-tsennosti-i-natsionalni-postizheniya-potchitame-otbelyazvayki-tarzhestveno-3-martv.html>, достъпен ноември 2019 г. [P. St. Petkov. „Ne e yasno tochno kakvi tsennosti i natsionalni postizheniya pochitame, otbelyazvayki tarzhestveno 3 mart”. – Yantra dnes, br. 40, 27 fevruari – 1 mart 2015, s. 6. <<https://www.dnesbg.com/obshtestvo/istorikat-prof-petko-st-petkov-zamestnik-ректор-na-vtu-vne-e-yasno-totchno-kakvi-tsennosti-i-natsionalni-postizheniya-potchitame-otbelyazvayki-tarzhestveno-3-martv.html>>, dostapen noemvri 2019 g.]

Съкращения / Abbreviations

БАН – Българска академия на науките

ИПНС – Известия на Президиума на Народното събрание

МВРИ – Министерство на външните работи и изповеданията

СССР – Съюз на съветските социалистически републики

ЦДА – Централен държавен архив